

Små brickor i de storas maktspel

ERFARENHETER AV FINSKA VINTERKRIGET

Av Arvid Cronenberg

En obehaglig förvarning

Den 14 april 1938 fick Finlands utrikesminister Rudolf Holsti ett förbryllande telefonsamtal från den unge sovjetdiplomaten Boris Jartsev, andre legationssekreterare vid Sovjetunionens beskickning i Helsingfors. Denne anhöll om ett brådskande privat-samtal som gällde ett viktigt meddelande han ville överlämna personligen. Det var inte vanligt att en underordnad tjänsteman vid en beskickning vände sig direkt till en minister, men Jartsev var inte någon ordinär andresekreterare. Vid det finska utrikesministeriet var han redan känd för att ha vida större befogenheter än vad hans officiella ställning antydde. Jartsev kunde inte ignoreras. Meddelandet hade ungefär följande innehåll.

Sovjetunionen var övertygad om, påstod Jartsev, att Hitler förberedde ett angrepp mot Sovjetunionen, varvid tyskarna avsåg att utnyttja Finland som uppmarschområde i norr. Frågan var nu: Hur skulle Finland förhålla sig i det läget? Om tyska trupper tilläts operera från finskt territorium, skulle Röda armén utan vidare rycka in i Finland för att möta de tyska truperna så tidigt som möjligt. Finland skulle läggas i ruiner och förvandlas till ett slagfält. Jartsevs budskap förblev visserligen en regeringshemlighet, men det var tydligt nog: Håll er borta från tyskarna! Hitlertyskland var Sovjets huvudfiende. Dialogen och varningarna fortsatte, tyvärr utan att uppmärksammas i väst.¹

1 Max Jakobson, *Vinterkrigets diplomati 1939-1940*. Stockholm: Nor-

I övriga Europa var det helt andra problem som tornade upp sig. Sovjetunionens naturliga och helt legitima åtgärder för att sörja för sin egen säkerhet negligerades. Våren 1938 hade Hitler annekterat Österrike för att på hösten samma år tillskansa sig Sudetlandet, det senare med Storbritanniens och Frankrikes medgivande. Våren 1939 fullbordade Hitler Tjeckoslovariens delning med att omvandla Böhmen-Mähren till ett tyskt protektorat och besätta Tjeckien med tyska trupper. Turen hade nu kommit till Polen, varvid Hitler krävde den ”polska korridoren” för att knyta Ostpreussen fastare till Tredje riket. Polen satte sig till motvärn, England/Frankrike försäkrade Polen om militärt stöd. Vissa förhandlingar fördes visserligen mellan England/Frankrike och Sovjetunionen om ett gemensamt uppträdande mot Hitler men utan några konkreta resultat.

Så kom den 23 augusti 1939. Europas politiska värld vändes upp och ned. Över en natt hade ärkefienderna Tyskland och Sovjetunionen slutit en nonaggressionspakt och delat upp Nordeuropa i intresseområden. Uppgårelsen passade de båda diktatorerna som hand i handske. Hitler hade kommit till insikt om att ett krig med Frankrike/Storbritannien var oundvikligt och ville försäkra sig om att inte hotas av ett ryskt anfall. Tyskland var inte militärt moget för ett tvåfrontsrig. Samtidigt var Rysslands krigsmakt svårt sargad efter Stalins utrensningar i det militära ledarskiktet 1937–1938. Ryssland var heller inte redo för ett storkrig. Diktatorerna var i hemlighet ense om att skjuta på sin interna uppgörelse. Båda ville vinna tid.

Den 29 augusti krävde Hitler i ultimativa former att få införliva den polska korridoren med Stortyskland. Polen förlitade sig på Storbritanniens och Frankrikes löften om militärt stöd och sade nej. Den 1 september gick tyska stridskrafter till angrepp i en omfattande griptångsörelse. Den 3 september förklarade Storbritannien och Frankrike krig mot Tyskland, dock utan att ingripa i striderna i Polen. Frankrike nöjde sig med att mobilisera i skydd av sin mångomskrivna Maginotlinje, medan England skeppade över en expeditiönskår om sex futtiga divisioner till Frankrike.

stedts 1967 s. 14 ff.

Det krig som många hade förväntat sig i väst kom att föras med låg intensitet. Den 27 september kapitulerade Warszawa. Polen klövs i två delar, en i öster som tillföll Sovjetunionen och en i väster som kom att administreras av Tyskland. Stormakterna England och Frankrike hade svikit.

Sovjetunionen bidade sin tid. Men när det polska fälttåget var över, skred man till verket. Nu var det framtiden som gällde – den kommande uppgörelsen med Tyskland. Det började med att Sovjet med maktspråk tilltvingade sig baser på den baltiska västkusten. Det var inte fråga om sovjetisk expansion och de baltiska staternas frihet: Baltikum var det naturliga uppmarschområdet för ett tyskt angrepp mot Leningrad. Då fick alla folkrättsprinciper vika.

I samma veva ”inbjöds” också den relativt nyutnämnde finske utrikesministern Eljas Erkkö till Moskva för att diskutera ”konkreta politiska frågor”. Finland behandlades med något större respekt av den store grannen än de baltiska ”småstaterna”, vilkas legitimitet som fria stater ännu var svag. Nåväl, Erkkö stretade mot så långt det stod i hans makt, men sedan Molotov ”med stål i rösten”, för att citera Max Jakobson, erinrat om allvaret i sina föresatser, fann Erkkö för gott att ge efter. Men han reste inte själv. Som chefsförhandlare utsåg han dåvarande finske ministern i Stockholm, Juho Kusti Paasikivi.¹

Vad var det då ryssarna ville? Det visade sig att samtalen på sätt och vis blev en fortsättning på samma tema som Jartsev tidigare tagit upp, om än i mera handfasta ordalag. Ryssarna önskade en gränsförskjutning på Karelska näset, så att det i framtiden inte kunde bli möjligt att från finskt territorium beskjuta Leningrad med tungt artilleri. Vidare ville ryssarna hyra Hangö på 30 år för att där etablera en marinbas som en pendang till Baltischport på Estlands nordkust. Sovjetunionen skulle därmed få full kontroll över inloppet till Finska viken. De föreslagna åtgärderna var alltså rakt igenom riktade mot ett kommande tyskt angrepp mot Sovjetunionens norra flank. Den finska förhandlingsdelegationen, uppbounden av regeringsdi-

1 Ibid., s. 102 ff.

rektiv, vägrade att ge efter på någon punkt. Några direkta hot framfördes aldrig från ryssarna, som istället försökte dra ned på sina krav, men utan framgång. Även Mannerheim manade med hänvisning till den finska arméns många brister till försiktighet och förståelse för de ryska säkerhetsanspråken. Den 13 november konstaterade emellertid båda parter att möjligheterna till en överenskommelse var uttömda. Ingenting hände och ryssarna hade dragit sig tillbaka. Den finska regeringen signalerade faran över. I Sverige, där man helt ignorerade de ryska säkerhetsresonemangen och såg de ryska önskemålen enbart som stridande mot folkrätten, gick bedömningarna i samma riktning. Tjänsten vid de svenska arméförbanden började normaliseras, och i slutet av november hemförlovades de sista av de beredskapsförband som hade mobiliserats den 1 september. Enligt allmän uppfattning gick vi mot en stabilisering av läget, kanske rentav en fredlig uppgörelse.¹

Kort återställare

I Boden den 29 november avtackade generallöjtnant Olof Thörnell i sin egenskap av chef för de mobiliserade styrkorna fältregementet I 19 för ”god beredskap”, för att senare på kvällen ta nattåget till Stockholm. I sina minnen skriver dåvarande chefen för Övre Norrlands trupper Archibald Douglas att när han skilde sig från Thörnell på Bodens central den kvällen så var det i en känsla av allmän avspänning och optimism.²

Om hörnet väntade nya bekymmer. När Stockholmståget anlände till Storvik vid halvelvatiden på förmiddagen den 30 november, fick Thörnell besked om att ryssarna hade bombat Helsingfors och Åbo samt utan krigsförklaring på bred front överskridit Finlands östgräns. Inte nog därmed. Molotov hade

1 Ibid., s. 110 ff.

2 Arvid Cronenberg, *Kriget kommer. Den hemliga svenska krigsplaneringen under vinterkriget 1939–1940*. Stockholm: Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek 2015, s. 75.

utifrån erfarenheterna från inbördeskriget 1918 räknat med att Finlands folk fortfarande var splittrat på ”vita” och ”röda”. Mot bakgrund härav hade han tillsatt en röd finsk regering med socialisten Otto Ville Kuusinen som statsminister och därmed formellt omvandlat kriget till ett ”inbördeskrig”. Molotov hade helt enkelt ilsknat till. En liten struntstat som Finland skulle inte hindra en stormakt som Sovjetunionen att se över sina legitima säkerhetspolitiska intressen. Molotov hade också fått en bekräftelse på Finlands opålitlighet. De tidigare förhandlingarna hade enbart gällt mindre delar av finskt territorium. Nu var det Finlands frihet som stod på spel.

Vinterkriget

Kriget hade tagit sin början. Nio finska divisioner om vardera cirka 14 000 man ställdes mot cirka 27 sovjetiska med en sammanlagd numerär om en halv miljon soldater, starkt understödda av stridsvagnar och tungt artilleri. Den sovjetiska övermakten var förkrossande. Ryssarna hade dessutom totalt luftherravälde. Tack vare skicklig ledning, klok taktik och stor rörlighet i väglös terräng inleddes dock kriget med en rad oväntade och storartade finska framgångar, vilka väckte omvärldens sympati och beundran. Segernamn som Salla, Suomusalmi och Tolvajärvi flög vida över världen. Ledare som Franklin D. Roosevelt och Winston Churchill tog uttryck i sin mun som ”våldtäkten på Finland” och ”det föraktliga brottet mot Finlands folk”. Frivilliga strömmade till, framförallt från Sverige, som bidrog med en frivilligkår om cirka 8 000 man. I Sverige uppstod också en aktiviströrelse vars mål var att förmå den svenska samlingsregeringen att intervensera i kriget. Dithän nådde man aldrig. Den svenska regeringen insåg att dess krigsmakt var för dåligt utrustad och för otränad. Regeringen nöjde sig därför med att inte utfärda någon neutralitetsförklaring och förbehöll sig rätten att hjälpa Finland med såväl militär utrustning som andra förnödenheter. Det stod tidigt klart att det ryska numerära övertaget skulle fälla utslaget.

Finland saknade reserver, och den svenska regeringen inriktade sig på att föra Finland ut ur kriget.

Vinterkrigets omslagspunkt kom den 5 februari 1940, då det västallierade krigsrådet i Paris aviserade att det avsåg att sända en expeditionskår om cirka 50 000 man till Finland. Man hade utgått från att Norge och Sverige skulle ställa sitt territorium och erforderliga transportmedel till förfogande. Interventionen föreföll visserligen vällovlig, men verkligheten visade ett annat ansikte. Inför det tyska anfall som ofrånkomligen skulle komma senare den våren hade den franska regeringen Daladier fått kalla fötter. Vad fransmännen i själva verket åsyftade var att öppna en nordlig front mot Tyskland i Sydsverige för att avlasta det hårda tyska trycket mot Maginotlinjen. Tricket var listigt men genomskådades snabbt av de skandinaviska regeringarna.

Skandinavien hotades nu på allvar att dras in i det kontinentala storkriget. Norges regering förklarade direkt att den tänkte protestera men att den av hänsyn till landets bristande militära resurser inte skulle göra motstånd. Till bilden hör att norrmännen inte kände sig särskilt hotade av Tyskland, trygga som de var i hägnet av Royal Navy. Från svensk synpunkt hade läget däremot blivit minst sagt prekärt. Om Sverige gjorde motstånd skulle landet komma i krig med såväl England som Frankrike, de länder som vi i själva verket sympatiserade med. Om vi tvärtom släppte igenom de västallierade eller lät dem beträda svenskt territorium skulle vi omedelbart dra på oss en tysk intervention eller ockupation, ett föga tilltalande alternativ. Eftersom vi samtidigt hjälpt Finland – i viss mån i strid mot folkrätten – skulle vi dessutom komma i krig med Ryssland. Sverige stod helt plötsligt inför möjligheten av ett krig – om än inte samtidigt – med Europas fyra militärt starkaste makter.

Försvarsplaneringen ses över

Våren 1939 hade Olof Thörnell som chef för försvarsstaben föredragit ett förslag till ny försvarsplan för ett urval av regeringens

ledamöter. Thörnells avsikt var att få regeringen att fastställa det nya förslaget som skulle ersätta en ännu gällande men helt föråldrad plan från 1927. Enbart det förhållandet att den ännu gällde vittnar om politikernas ringa intresse för saken. Regeringsledamöterna hade lyssnat artigt på Thörnell men inte gjort några kommentarer. Detta var inte riktigt deras bord. Thörnell tolkade i alla händelser deras tystnad som ett godkännande. Hur det var med den saken är svårt att säga, men deras engagemang synes ha varit svalt. Det av Thörnell framlagda förslaget skulle hursomhelst snabbt bli föråldrat.¹

Med den 5 februari 1940 hade läget tagit en ny vändning. Med det västallierade krigsrådets avisering om en intervention i Finland klappade kriget på dörren till Sverige, och regeringen hade fått all anledning att fundera över hur den skulle förfara.

Den 8 februari 1940 hade försvarsminister Per Edvin Sköld uppdragit åt den då nyutnämnde överbefälhavaren Thörnell att vid tillfälle föredra Högkvarterets operativa planer för den händelse vi skulle komma i krig för Finlands skull. Föredragningen kom till stånd den 21 februari klockan 20.00 i statsrådsberedningens lokaler och avslutades klockan 22.45. Den sena tidpunkten kan verka förvånande mot bakgrund av ämnesvalets allvar men förklaras av att regeringen tidigare på dagen hade varit upptagen av allmän beredning klockan 10.00, av riksdagsdebatt klockan 11.00 samt av informellt sammanträde i statsrådsberedningen med ledamöter ur utrikesnämnden under eftermiddagen. ÖB hade uppdragit åt ställföreträdande försvarsstabschefen Axel Rappe att föra hans talan. Närvarande förutom regeringen, Thörnell och Rappe var de tre försvarsgrenscheferna, generallöjtnanterna Per Sylwan (armén), Torsten Friis (flygvapnet) och viceamiral Fabian Tamm (marinen), samt ett antal stabsofficerare.²

1 Arvid Cronenberg, "Kapplöpning med tiden", i Bo Hugemark, red., *Stormvarning. Sverige inför andra världskriget*. Stockholm: Probus 1989, s. 112 ff.

2 Krigsarkivet (KrA), Nils Björks arkiv, volym 1, Björks dagbok 8/2 1940; KrA, Torstens Friis arkiv, Friis dagbok, 21/2 1940; KrA, Stig H:s son Ericsons arkiv, volym 42, H:s son Ericsons dagbok, 21/1 1940;

Uppdragets formulering ger anledning till reflektioner: ”om vi nu komma i krig för Finlands skull.” Frågan gällde rimligen ett nytt och specifikt fall: om vi mot vår vilja skulle dras in i ”det stora kriget” för Finlands skull, inte nödvändigtvis på Finlands sida utan endast på grund av det pågående kriget i Finland. Sedan januari 1940 arbetade den svenska regeringen intensivt på en fredlig lösning av vinterkriget, och i mitten av februari hade Per Albin Hansson lämnat ett definitivt besked till Finlands utrikesminister Väinö Tanner att Sverige inte skulle komma att intervensera i det pågående kriget. Sedan kännedomen om Per Albins deklaration spritts till pressen via Axel Rappe och översten K. A. Bratt fick han uppbära klander från olika håll. Man fann hans besked till Tanner onödigt bryskt och okänsligt, vilket föranledde kung Gustaf till en diktamen, som var avsedd att mildra lydelsen men i sak följde Per Albin.¹

Föredragningen tillkom under vinterkrigets dramatiska slutskede, då det finska motståndet börjat svikta och Tysklands hållning visavi Sverige ansågs oviss. De pågående tyska förberedelserna för den kommande aktionen mot Danmark och Norge var då inte kända utanför Tyskland. Dåvarande folkpartiledaren Gustaf Andersson (i Rasjön), som var kommunikationsminister i samlingsregeringen, motarbetade energiskt varje svensk inblandning i kriget och har i sina memoarer förmedlat sina intryck av Rappes och Högkvarterets oreserverade förord för en

samt Krister Wahlbäck, *Finlandsfrågan i svensk politik 1937–1940*. Stockholm: Norstedts 1964, s. 292 f. – Se även Karl Gustaf Westman, *Politiska anteckningar september 1939–mars 1943*, utgivna genom Wilhelm Carlgren (Stockholm: Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia 1981), 21/2 1940.

- 1 Gustaf Andersson (Rasjön), *Från bondetåget till samlingsregeringen. Politiska minnen*. Stockholm: Tiden 1955, s. 218 f; Sverker Oredsson, *Svensk rädsla. Offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft*. Lund: Nordic Academic Press 2001, s. 230; Wilhelm Carlgren, *Svensk utrikespolitik 1939–1945*. Stockholm: Allmänna förlaget 1973, s. 95 ff; Wahlbäck, a.a., s. 267 ff.

modig svensk uppslutning i kriget på Finlands sida.¹ Sverker Oredsson går vidare på Rasjöns linje:

Den svenska aktivismen nådde en höjdpunkt den 21 februari, då försvarsledningen gjorde en föredragning inför regeringen. Den som förde ordet var Axel Rappe, och Thörnell och försvarsgrenscheferna var närvarande. Rappe pläderade för att svenska trupper borde tränga fram till Petrozavodsk vid sjön Onega, alltså långt in på sovjetryskt område. På det sättet skulle man avskära de ryska stridskrafter som fanns vid Kirovbanan.²

Utsagor och uppteckningar från föredragningen går annars starkt isär, vilket jag har redovisat på annat håll. Flera närvarande nämner ingenting om några interventionsplaner. Läget för Finland var krisartat: förlusterna hade varit stora och den finska fälthären led svårt av bristen på reserver. I ett försök att utröna Sveriges hållning hade den finske statsministern Ryti vid ett personligt sammanträffande frågat Per Albin om Sverige var berett att ställa upp med två divisioner, formellt som frivilliga men i realiteten krigsorganiserade enligt det så kallade condorsystemet. Sedan Per Albin avvisat den möjligheten hade Ryti antytt att han i så fall ansåg sig nödsakad att vända sig till västmakterna för att få hjälp, varvid han förutsatte att Sverige inte skulle lägga några hinder i vägen för de västallierades genommarsch.³ I regeringskretsar insåg man självfallet att ett svenskt medgivande till genommarsch allvarligt skulle försämra relationerna till både Sovjetunionen och Tyskland. Militärerna Björk och Rappe var båda medvetna om detta, men de menade att Sverige inte i anständighetens namn kunde både avvisa de västallierade hjälptrupperna och uraktlåta att ingripa i Finland med egna trupper. Men detta var regeringens problem. Uppenbart är att de båda i västmaktshotet såg ett instrument för sin faktiska interventionspolitik. Rappe försökte genom pressen att agera mot regeringens och Per Albins

1 Rasjön, a.a., s. 217 ff.

2 Oredsson, a.a., s. 230.

3 Carlgren, a.a., s. 96 ff; Wahlbäck, a.a., s. 268 ff.

nej. Effekten blev den motsatta: aktivismen krossades som inrikespolitisk faktor och Per Albins ställning stärktes.¹ Här uppstod också en spricka inom militärledningen: ÖB Thörnell befarade att västmaktshotet kunde provocera Tyskland till en preventivaktion mot Sverige, vilket till varje pris måste undvikas, medan Rappe och Björk betraktade samma hot som ett medel för att bearbeta den egna regeringen i aktivistisk riktning.

Tar man del av Rappes föredragningsmanus finns det föga som tyder på att han lanserat några direkta interventionsplaner för Finland – tvärtemot Rasjöns påstående alltså. Men han låg nära aktivisternas banerförare som ansåg att kriget i Finland endast var ett förspel till ett angrepp på Sverige. Det synsättet var inte relevant för regeringen som ansåg sig ha fått visshet om att Sovjetunionens krigsmål var begränsade och att en fred, visserligen en kännbar sådan, var i sikte. Regeringens huvudvärk var att hålla de västallierade på mattan – dels därför att de äventyrade en fred i Finland dels emedan deras motiv var att förflytta tyskarnas intresse mot Skandinavien för att lätta trycket mot Frankrike, inte att hjälpa Finland. Rappes tanke var emellertid att den ryska expansionen skulle fortsätta västerut efter erövringen av Finland. Då återstod endast att försvara Sverige. Rappe förutsatte att svenska stridskrafter skulle förstärkas med finska som dragit sig tillbaka till Sverige för att därifrån fortsätta befrielsekampen. Rappes föredragning bör ha gjort ett besynnerligt intryck på de svenska stats-, utrikes- och försvarsministrarna som redan ansett sig kunnat konstatera att ryssarna begränsat sina krigsmål i Finland till huvudsakligen de mål som uppställts vid förhandlingarna mellan dessa bägge länder i oktober–november 1939. Finland hade således utsikter att förbli en fri stat. Den svenska regeringen rubbades inte i sin fredslinje. Samtidigt hade den svenske utrikesministern Christian Günther frågat den brittiske ministern i Stockholm vilka garantier britterna kunde ge Sverige i händelse av ett tyskt anfall. Günther kom till slutsatsen att de inte kunde göra någonting. Tyskarna skulle snabbt lägga var-

1 Alf W. Johansson, *Per Albin och kriget. Samlingsregeringen och utrikespolitiken under andra världskriget*. Stockholm: Tiden 1988, s. 123 ff.

je svensk stad av betydelse i ruiner.¹ Rappes mål har tvivelsutan varit en svensk intervention i Finland, medan Thörnells befästs i sin övertygelse att fred i Finland vore den bästa lösningen för alla parter, främst på grund av ovissheten om Tysklands hållning. Även när budskapet om skärpta ryska fredsvillkor nådde honom den 24 februari, vidhöll han att Finland borde anta dem. Och inför riksdagens utrikesutskott den 27 februari framhöll han att Sverige visserligen genom intervention kunde bidra till att stabilisera läget i Finland men att en sådan åtgärd vore otänkbar på grund av västmaktshotet och frånvaron av tyska garantier. Även för Sverige vore ett fredsslut att föredra.²

Men Rappe gick bakom både sin regerings och sin överbefälhavares rygg. Han talade med både Tanner den 27 februari och med den finske generalen Rudolf Walden, som stod Mannerheim nära, den 4 mars och underströk med emfas vikten av att Finland höll ut och begärde hjälp av de västallierade: västhjälpen skulle vara en förutsättning för att framtvunga en svensk intervention. När Walden kort därpå tog upp saken med Mannerheim fastslog denne kategoriskt ”att den hägrande fransk-engelska hjälpen ej var något att räkna med: den är a priori otillräcklig, med hänsyn till såväl tid som kvantum”.³ Realismen i de västallierades propåer kunde starkt ifrågasättas. Den brittiske generalstabschefen skrev att den franska stridsmoralen bakom Maginotlinjen var otillständigt låg och att den engelska expeditionskåren var dåligt tränad och ogynnsamt utgångsgrupperad.⁴ Rappe ville alltså framtvunga en svensk intervention genom att få Finland att hålla ut och begära västmaktshjälp.

1 Thomas Munch-Petersen, *The Strategy of Phoney War. Britain, Sweden, and the Iron Ore Question 1939–1940*. Stockholm: Militärhistoriska förlaget 1981, s. 144 f.

2 Wahlbäck, a.a., s. 293 f.

3 Wahlbäck, a.a., s. 193; Erik Heinrichs, *Mannerheimgestalten. II. Marskalken av Finland*. Stockholm: Hörsta 1959, s. 170 f.

4 Alan Brooke, *War Diaries 1939–1945*. Eds.: Alex Danchev & Daniel Todman. London: Weidenfeld & Nicolson 2001. 28/9 1939–9/5 1940.

En officiell begäran från västmakterna om genommarsch i Norge och Sverige för intervention i Finland kom den 2 mars. Per Albin, Günther och Gustaf V var överens om att avvisa propån, men kungen framhöll att det inte fick komma till krig med västmakterna. Frågan är varför Rappe samtidigt hade uppmanat finska politiker och militärer att sätta sitt hopp till västmakts-hjälp. ÖB Thörnells förordade i detta läge uppmarsch för att säkra Sveriges västgräns och tänkte sig att det skulle räcka med passivt motstånd för att få de västallierade att uppge sin plan. Thörnells önskan var fred mellan Finland och Sovjetunionen, medan Rappes mål var att ryssarna skulle kastas ut därifrån: ingen fred på ryska villkor och inga landavträdelser. Rappes plan gick ut på att svenska regeringen skulle förhandla bort hotet från västmakterna och eliminera faran från Tyskland mot att överta ansvaret för Finlands öde, bita i det sura äpplet och fatta beslut om svensk intervention.

Avslutning

Realismen i Rappes handlande kan lämnas därhän, likaså Man-nerheims kloka åsikter. Vad som bör diskuteras är den totala bristen på förståelse för Sovjetunionens säkerhetsproblem på hösten 1939, det vill säga svårigheten att se situationen från rysk synpunkt. Att ett tyskt angrepp skulle komma, var man i Kreml fullt på det klara med. Det hade för övrigt Hitler förutskickat redan i *Mein Kampf*. Därvid skulle självfallet såväl Baltikum som Polen stryka med. Dessa länder var avsedda som naturliga uppmarschområden för de tyska stridskrafterna. Beträffande den finska hållningen var man i Kreml mer osäker. Man ville inte gå för bryskt till väga och på så sätt dra på sig en fiende i onödan. Vid höstförhandlingarna 1939 gick man fram tämligen försiktigt, med högst modesta territoriella önskemål. Den finska regeringens envetna motstånd retade emellertid efter hand upp Molotov, som fann sina misstankor om Finlands protyska hållning besannade. De baltiska staterna hade i praktiken redan

ockuperats; nu var det Finlands tur, inte av expansiva ambitioner utan av säkerhetsskäl.

Ryssarnas insikt om att de hade valt fel väg väcktes först med de västallierades uttalade avsikt att intervensera i vinterkriget. Sovjetunionen var faktiskt på väg att hamna på fel sida i det pågående stormaktskriget. En snar fred med Finland blev nödvändig. Sovjetunionens ursprungliga förhandlingskrav hade för övrigt redan tillgodosetts genom krigshändelserna. I mitten av mars 1940 slöts freden. Finland kunde andas ut och Sovjetunionen återgå till sina omsorger om unionens framtida säkerhet.

Man säger att i krig finns inte segrare, bara förlorare. Vad kunde Finland sätta upp på sitt pluskonto? Sin frihet och sin ovanskliga ära och respekt i västlägret. Men förlustkontot är vida större. För Finlands del innebar kriget tusentals dödade, soldater såväl som civila, kvinnor och barn samt territoriella förluster, större än vad landavträdelserna i de tidigare förhandlingarna gällt. Psykologiskt anses nederlaget i vinterkriget starkt ha bidragit till att Finland på sommaren 1941 slöt upp på Tysklands sida i anfallet mot Sovjetunionen. Två förlorade krig till ett högt pris.

Från finsk synpunkt kan hävdas att landet hösten 1944 ändå lämnade stormaktskriget som en fri nation. Men man kan också vända på steken och säga att Sovjetunionen nöjde sig med att bryta det finska beroendet av Nazityskland. Alltjämt står sig dock devisen att små staters säkerhet bäst tillgodoses genom att de etablerar goda förbindelser till närliggande stormakter. Att lägga sin säkerhet i andras händer förvandlas lätt till en illusion. Hjälp från stormakt erhålles endast därest det ligger i berörd stormakts eget intresse.